

משנה תורה לספר שופטים: הלכות מלכים ומלחמות, א-ד — מצוות מינוי מלך.

א.

א) שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ – למנות להם מלך שנאמר "שום תשים עליך מלך" (דברים יז, טו), ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר "תמחה את זכר עמלק" (דברים כה, יט), ולבנות להם בית הבחירה שנאמר "לשכנו תדרשו וכאת שמה" (דברים יב, ה).

ב) מינוי מלך קודם למלחמת עמלק, שנאמר "אתי שלח יהוה למשחך למלך ... עתה לך והפיתה את עמלק" (שמואל א טו, א-ג). והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית, שנאמר "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מפל איביו. ויאמר המלך אל נתן הנביא ראה ... אנכי יושב בבית ארזים ..." (שמואל ב ז, א-ב).

ג) מאחר שהקמת המלך מצוה, למה לא רצה הקדוש ברוך הוא כששאלו מלך משמואל: לפי ששאלו בתרעומת, ולא שאלו לקיים המצוה, אלא מפני שקצו בשמואל הנביא, שנאמר "כי לא אתך מאסו פי אתי מאסו" (שמואל א ח, ז).

ד) אין מעמידין מלך תחילה, אלא על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא – כיהושוע שמינהו משה רבנו ובית דינו, וכשאל ודויד שמינה אותם שמואל הרמתי ובית דינו.

ה) אין מעמידין מלך מקהל גרים, אפילו אחר כמה דורות – עד שתהיה אימו מישראל: שנאמר "לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא"

(דברים יז, טו). ולא למלכות בלבד, אלא לכל שררות שבישראל – לא שר צבא, ולא שר חמישים או שר עשרה, אפילו ממונה על אמת המים שמחלק ממנה לשדות; אין צריך לומר דיין או נשיא, שלא יהא אלא מישראל: שנאמר "מִקָּרֵב אַחִיךָ תִּשִׁים עָלֶיךָ מֶלֶךְ" (שם) – כל משימות שאתה משים עליך, לא יהיו אלא "מקרב אחיך".

(ו) [...] אין מעמידין מלך ולא כוהן גדול – לא גרע, ולא ספר, ולא בלן, ולא בורסי: לא מפני שהן פסולין; אלא הואיל ואומנותן נקלה, העם מזלזלין בהן לעולם. ומשיעשה במלאכה מאלו יום אחד, נפסל.

(ז) כשמעמידין המלך – מושחין אותו בשמן המשחה, שנאמר "וַיִּקַּח שֶׁמוֹאֵל אֶת פֶּה הַשָּׁמֶן וַיִּצַק עַל רֹאשׁוֹ וַיִּשְׁקְהוּ" (שמואל א י, א). מאחר שמושחין המלך – הרי זה זוכה לו, ולבניו לעולם: שהמלכות ירושה להם, שנאמר "לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקָרֵב יִשְׂרָאֵל" (דברים יז, כ).

(ח) הניח בן קטן – משמרין לו המלוכה עד שיגדיל, כמו שעשה יהוידע ליואש. וכל הקודם בנחלה, קודם לירושת המלוכה; והבן הגדול, קודם לקטן ממנו.

(ט) ולא המלכות בלבד, אלא כל השררות וכל המינויין שבישראל – ירושה לבנו ולבן בנו עד עולם: והוא שיהיה הבן ממלא מקום אבותיו בחכמה, וביראה. היה ממלא ביראה – אף על פי שאינו ממלא בחכמה – מעמידין אותו במקום אביו, ומלמדין אותו; וכל מי שאין בו יראת שמיים – אף על פי שחכמתו מרובה, אין ממנין אותו למינוי מן המינויין שבישראל.

(י) כיון שנמשח דויד – זכה בכתר מלכות, והרי המלכות לו ולבניו הזכרים הכשרים עד עולם: שנאמר "כִּסְאָךָ יְהִי נְכוֹן עַד עוֹלָם" (שמואל ב ז, טז). ולא זכה אלא לכשרים, שנאמר "אִם יִשְׁמְרוּ בְּנֵיךָ בְּרִיתִי" (תהילים קלב, יב). אף על פי שלא זכה אלא לכשרים, לא תיכרת המלכות מזרע דויד לעולם: הבטיחו הקדוש ברוך הוא בכך, שנאמר "אִם יַעֲזְבוּ בְּנָיו, תוֹרָתִי; וּבְמִשְׁפָּטִי,

לא ילכון ... ופקדתי בשבט פשעם; ובנגעים עונם. לד וחסדי, לא אפיר מעמו" (תהילים פט, לא-לד).

יא נביא שהעמיד מלך משאר שבטי ישראל, והיה אותו המלך הולך בדרכי התורה והמצוה, ונלחם מלחמות ה' – הרי זה מלך, וכל מצוות המלכות נוהגות בו, אף על פי שעיקר המלכות לדויד, ויהיה מבניו מלך: שהרי אחייה השילוני העמיד ירובעם, ואמר לו "יְהִיָּה, אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע כָּל אֲשֶׁר אֶצְנֶךָ... וּבְנִיתִי לְךָ בֵּית-נְאֻמָּן כְּאֲשֶׁר בְּנִיתִי לְדָוִד..." (מלכים א יא, לח); ואמר לו אחייה "וְלִבְנֹו אֶתֵּן שֶׁבֶט-אֶחָד לְמַעַן הִיֹּוֹת נִיר לְדָוִד עַבְדִּי כָּל הַיָּמִים לְפָנַי בִּירוּשָׁלַם" (מלכים א יא, לו).

יב מלכי בית דויד – הם העומדים לעולם, שנאמר "כְּסָאָךָ יְהִיָּה נְכוֹן עַד עוֹלָם" (שמואל ב ז, טז). אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל – תפסוק המלכות מביתו, שהרי לירובעם נאמר "אֶךָ לֹא כָּל הַיָּמִים" (מלכים א יא, לט).

יג אין מושחין מלכי ישראל בשמן המשחה, אלא בשמן אפרסמון. ואין ממנין אותן בירושלים לעולם; אלא מלך ירושלים מזרע דויד, ואין מושחין בה אלא זרע דויד.

יד כשמושחין מלכי בית דויד – אין מושחין אותן, אלא על המעיין. ואין מושחין מלך בן מלך; אלא אם כן הייתה שם מחלוקת, או מלחמה – מושחין אותו, כדי לסלק המחלוקת. לפיכך משחו שלמה מפני מחלוקת אדונייה, ויואש מפני עתליה, ומשחו יהואחז מפני יהויקים אחיו.

ב.

א כבוד גדול נוהגין במלך, ומשימין לו אימה ויראה בלב כל אדם – שנאמר "שׁוֹם תָּשִׁים עֲלֶיךָ מֶלֶךְ" (דברים יז, טו), שתהיה אימתו עליך. אין רוכבין על סוסו, ואין יושבין על כיסאו, ואין משתמשיין בשרביטו, ולא בכתרו, ולא באחד מכל כלי תשמישו; וכשהוא מת, כולן נשרפין לפניו.

ב) וכן לא ישתמש בעבדיו ושפחותיו ושמשיו, אלא מלך אחר; לפיכך אבישג הייתה מותרת לשלמה, ואסורה לאדונייה. אבל אשתו של מלך, אינה נבעלת לאחר לעולם: אפילו המלך, אינו נושא אלמנתו או גרושתו של מלך אחר.

ג) ואסור לראות אותו כשהוא ערום, ולא כשהוא מסתפר, ולא כשהוא בבית המרחץ, ולא כשהוא מסתפג. ואינו חולץ – שנאמר "וַיִּרְקֶה בְּפָנָיו" (דברים כה, ט). וזה ביזיון; ואפילו רצה, אין שומעין לו – שהמלך שמחל על כבודו, אין כבודו מחול. והואיל ואינו חולץ, אינו מייבם; וכן כיון שאי אפשר לייבם את אשתו – כך אין חולצין לה, אלא תשב לעולם בזיקתה.

ד) מת לו מת, אינו יוצא מפתח פלטורין שלו. וכשמברין אותו – כל העם מסובין על הארץ, והוא מסב על הדרגש. ואם נכנס לעזרה, והיה מזרע דויד – יישב: שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דויד בלבד, שנאמר "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד, וַיֵּשֶׁב לְפָנָי יְהוָה" (שמואל ב ז, יח; דברי הימים א יז, טז).

ה) המלך מסתפר בכל יום, ומתקן עצמו, ומתנאה בלבושין מפוארין – שנאמר "מֶלֶךְ בְּפָיו, תַּחֲזִינָה עֵינֶיךָ" (ישעיהו לג, יז). ויושב על כיסא מלכות בפלטורין שלו, ומשים כתר בראשו. וכל העם באין אליו, בעת שירצה; ועומדין לפניו, ומשתחוים ארצה.

ו) אפילו נביא עומד לפני המלך, ומשתחוה לו ארצה – שנאמר "הֲנִיָּה נִתֵּן הַנְּבִיא וַיָּבֹא לְפָנָי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ עַל אִפְיוֹ אֲרָצָה" (מלכים א א, כג). אבל כוהן גדול אינו בא לפני המלך, אלא אם רצה; ואינו עומד לפניו, אלא המלך עומד לפני כוהן גדול – שנאמר "וְלִפְנֵי אֱלֹעֶזֶר הַכֹּהֵן יַעֲמֵד וְשָׂאֵל לוֹ" (במדבר כז, כא). אף על פי כן מצוה על כוהן גדול לכבד את המלך, ולהושיבו, ולעמוד מפניו, כשיבוא לו. ולא יעמוד המלך לפניו, אלא כשישאל לו במשפט האורים.

ז) וכן מצוה על המלך לכבד לומדי התורה, וכשייכנסו לפניו סנהדרין וחכמי ישראל, יעמוד לפניהם, ויושיבם בצידו. וכן היה אסא מלך יהודה

עושה – אפילו לתלמיד חכמים, היה עומד מכיסאו ומנשקו וקורא לו רבי ומרי.

ח במה דברים אמורים, בזמן שיהיה המלך בביתו לבדו הוא ועבדיו, יעשה זה וכיוצא בו בצנעה. אבל בפרהסיא בפני העם – לא יעשה, ולא יעמוד מפני אדם, ולא ידבר רכות, ולא יקרא לאדם אלא בשמו, כדי שתהיה יראתו בלב הכול.

ט כדרך שחלק לו הכתוב הכבוד הגדול, וחייב הכול בכבודו – כך ציווה להיות ליבו בקרבו שפל וחלל, שנאמר "וְלִבִּי חָלַל בְּקִרְבִּי" (תהילים קט, כב). ולא ינהוג גסות לב בישראל יתר מדיי, שנאמר "לְבַלְתִּי רוּם לְבָבוּ מְאֻחָיו" (דברים יז, כ).

י ויהיה חונן ומרחם לקטנם וגדולם, וייצא ויבוא בחפציהם ובטובתם, ויחוס על כבוד קטן שבקטניהם. וכשמדבר אל כל הקהל בלשון רבים, ידבר רכות – שנאמר "שִׁמְעוּנִי אֲחֵי וְעַמִּי" (דברי הימים א כח, ב), ואומר "אִם תִּהְיֶה עֲבָד לְעַם הַזֶּה" (מלכים א יב, ז).

יא לעולם יתנהג בענווה יתרה – אין לנו גדול ממשה רבנו, והרי הוא אומר "וַיִּנְחַנּוּ מֶה" (שמות טז, ז; שמות טז, ח). ויסבול טורחם ומשאם ותלונותם וקצפם "כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאָמֶן אֶת הַיֵּינֶק" (במדבר יא, יב). רועה קראו הכתוב, "לְרֻעוֹת, בְּיַעֲקֹב עֲמוֹ" (תהילים עח, עא); ודרכו של רועה, מפורש בקבלה "כְּרֻעָה עֲדָרוּ יְרֻעָה בְּזֻרְעוֹ יִקְבֹּץ טְלָאִים וּבְחִיקוֹ יִשָּׂא עֲלוֹת יְנֵהָל" (ישעיהו מ, יא).

ג.

א בעת שיישב המלך על כיסא מלכותו, כותב לו ספר תורה לשמו יתר על הספר שהניחו לו אבותיו; ומגיהו מספר העזרה, על פי בית דין של שבעים ואחד.

ב אם לא הניחו לו אבותיו ספר, או שאבד – כותב שני ספרי תורה: אחד מניחו בבית גזיו, שהוא מצווה בו ככל אחד מישראל; והשני לא יזוז

מלפניו, אלא בעת שייכנס לבית הכיסא, או למרחץ, או למקום שאין ראוי לקריאה. יוצא למלחמה והוא עימו, נכנס והוא עימו, יושב בדין והוא עימו, מסב והוא כנגדו – שנאמר "וְהִיָּתָה עִמּוֹ, וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי" (דברים יז, יט).

ג) "לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים" (דברים יז, יז) – מפי השמועה למדו שהוא לוקח עד שמונה עשרה נשים, בין הנשים בין הפילגשים, הכול שמונה עשרה; ואם הוסיף אחת, ובעלה – לוקה. ויש לו לגרש, ולישא אחרת תחת זו שגירש.

ד) ו"לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים" (דברים יז, טז) אלא כדי מרכבתו; אפילו סוס אחד פנוי להיות רץ לפניו כדרך שעושים שאר המלכים, אסור. ואם הוסיף, לוקה.

ה) ולא ירבה לו כסף וזהב להניח בגזיו ולהתגאות בו או להתנאות בו, אלא כדי שיתן לחיילות שלו ולעבדיו ולשמשיו. וכל כסף וזהב שירבה לאוצר בית ה', ולהיות שם מוכן לצורכי הציבור ולמלחמותם – הרי זה מצוה להרבותו; ואין אסור אלא להרבות לעצמו בבית גזיו, שנאמר "לֹא יִרְבֶּה לוֹ" (דברים יז, יז). ואם הרבה, לוקה.

ו) המלך אסור לשתות דרך שכרות, שנאמר "אַל לְמַלְכִים, שְׁתוּ יַיִן" (משלי לא, ד). אלא יהיה עוסק בתורה ובצורכי ישראל, ביום ובלילה – שנאמר "וְהִיָּתָה עִמּוֹ, וְקָרָא בּוֹ כָּל יְמֵי" (דברים יז, יט). וכן לא יהיה שטוף בנשים: אפילו לא הייתה לו אלא אחת – לא יהיה מצוי אצלה תמיד כשאר הטיפשים, שנאמר "אַל תִּתֵּן לְנָשִׁים חֵילָךְ" (משלי לא, ג). על הסרת ליבו הקפידה תורה, שנאמר "וְלֹא יָסוּר לְבָבוֹ" (דברים יז, יז) – שליבו, הוא לב כל קהל ישראל; ולפיכך דיבקו הכתוב בתורה יתר משאר העם, שנאמר "כָּל יְמֵי חַיָּיו".

ז) כבר ביארנו שמלכי בית דויד – דנין, ודנין אותן, ומעידין עליהן. אבל מלכי ישראל – גזרו חכמים שלא ידון, ולא דנין אותן, ולא מעיד, ולא מעידין עליו: מפני שליבן גס בהן, ויבוא מן הדבר תקלה והפסד על הדת.

ח) כל המורד במלך, יש למלך רשות להורגו. אפילו גזר על אחד משאר העם שילך למקום פלוני ולא הלך, או שלא ייצא מביתו ויצא – חייב מיתה;

ואם רצה להורגו – יהרוג, שנאמר "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יִמְרָה אֶת פִּיָּךְ" (יהושוע א, יח).

ט) וכן כל המבזה את המלך, או המחרף אותו – יש למלך רשות להורגו, כשמעי בן גרא. ואין למלך רשות להרוג אלא בסיף בלבד. ויש לו לאסור ולהכות בשוטים לכבודו. אבל לא יפקיר ממון; ואם הפקיר, הרי זה גזל.

י) המבטל גזירת המלך בשביל שנתעסק במצוות, אפילו במצוה קלה – הרי זה פטור: דברי הרב ודברי העבד, דברי הרב קודמין. ואין צריך לומר אם גזר המלך לבטל מצוה, שאין שומעין לו.

יא) כל ההורגין נפשות שלא בראיה ברורה, או בלא התראה, אפילו בעד אחד, או שונא שהרג בשגגה – יש למלך רשות להרוג אותם, ולתקן העולם כפי מה שהשעה צריכה. והורג רבים ביום אחד, ותולה ומניחן תלויים ימים רבים, להטיל אימה, ולשבור יד רשעי העולם.

ד.

א) רשות יש למלך ליתן מס על העם לצרכיו, או לצורך המלחמות; וקוצב לו מכס, ואסור להבריה מן המכס שלו. ויש לו לגזור שכל מי שיגנוב המכס, יילקח ממונו או ייהרג: שנאמר "וְאַתֶּם תִּהְיוּ לוֹ לְעֹבְדִים" (שמואל א ח, יז), ולהלן הוא אומר "יִהְיוּ לָךְ לְמַס וְעֹבְדוֹךָ" (דברים כ, יא) – מכאן שנותן מס וקוצב מכס, ודיניו בכל אלו הדברים וכיוצא בהן דין, שכל האמור בפרשת מלך, מלך זוכה בו.

ב) ושולח בכל גבול ישראל, ולוקח מן העם הגיבורים ואנשי החיל, ועושה מהן חיל למרכבתו ובפרשיו, ומעמיד מהן עומדים לפניו. ומעמיד מהן אנשים לרוץ לפניו, שנאמר "וְיָשֶׁם לוֹ בְּמִרְפְּכָתוֹ וּבְפָרְשָׁיו וְרָצוּ לִפְנֵי מִרְפְּכָתוֹ" (שמואל א ח, יא). ולוקח מן היפים שבהם להיות שמשים ועומדים לפניו, שנאמר "וְאֶת-בְּחוּרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֶת-תַּמּוּרֵיכֶם יִקַּח וְעָשָׂה לְמִלְאכָתוֹ" (שמואל א ח, טז).

ג) וכן לוקח מכל בעלי אומנייות, כל מה שהוא צריך; ועושין לו מלאכתו, ונותן שכרן. ולוקח כל הבהמות והעבדים והשפחות למלאכתו, ונותן שכרן או דמיהן – שנאמר "לְחָרֵשׁ חֲרִישׁוֹ וְלִקְצֹר קְצִירוֹ וְלַעֲשׂוֹת פְּלִי מִלְחָמָתוֹ וְכָלִי רָכְבוֹ ... וְאֵת עֲבָדֶיכֶם וְאֵת שְׁפָחוֹתֵיכֶם וְאֵת בְּחוֹרֵיכֶם הַטּוֹבִים וְאֵת חֲמוֹרֵיכֶם יִקַּח וְעָשָׂה לְמִלְאכָתוֹ" (שמואל א ח, יב-טז).

ד) וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופילגשים: נשים, בכתובה וקידושין; ופילגשים, בלא כתובה ובלא קידושין, אלא בייחוד בלבד קונה אותה, ומותרת לו. אבל ההדיוט אסור בפילגש, אלא באמה עבריייה בלבד אחר ייעוד. ויש לו לעשות הפילגשים שלוקח לארמונו טבחות ואופות ורקחות, שנאמר "וְאֵת בְּנוֹתֵיכֶם יִקַּח לְרִקְחוֹת וְלְטַבְּחוֹת וְלְאִפּוֹת" (שמואל א ח, יג).

ה) וכן כופה את הראויין להיות שרים, וממנה אותם שרי אלפים ושרי חמישים – שנאמר "וְלָשׂוּם לוֹ שָׂרֵי אֲלָפִים וְשָׂרֵי חֲמִשִּׁים" (שמואל א ח, יב). ולוקח השדות והזיתים והכרמים לעבדיו, כשילכו למלחמה ויפשטו על מקומות אלו, אם אין להם מה יאכלו אלא משם, ונותן דמיהן – שנאמר "וְאֵת שְׂדוֹתֵיכֶם וְאֵת כְּרָמֵיכֶם וְזֵיתֵיכֶם הַטּוֹבִים יִקַּח, וְנָתַן לְעַבְדָּיו" (שמואל א ח, יד). ויש לו מעשר מן הזרעים ומן האילנות ומן הבהמה, שנאמר "וְזֵרְעֵיכֶם וְכַרְמֵיכֶם, יַעֲשֶׂר ... וְצֹאנֵיכֶם, יַעֲשֶׂר" (שמואל א ח, טו-יז).

ו) המלך המשיח נוטל מכל הארצות שכובשין ישראל, חלק אחד משלוש עשרה; ודבר זה, חוק לו ולבניו עד עולם.

ז) כל הרוגי המלך, ממונן למלך; וכל הממלכות שכובש, הרי אוצרות המלכים למלך. ושאר הביזה שבוזזין – בוזזין ונותנין לפניו, והוא נוטל מחצית בראש; ומחצית הביזה, חולקין אותה. כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשומרה, חולקין בשווה – שנאמר "כִּי כָחֶלֶק הַיָּד בְּמִלְחָמָה, וְכִחְלָק הַיֵּשֶׁב עַל-הַפְּלִים – יַחֲדוּ יַחְלְקוּ" (שמואל א ל, כד).

ח) כל הארץ שכובש, הרי היא שלו: נותן לעבדיו לאנשי המלחמה, כפי מה שיראה; ומניח לעצמו, מה שירצה. ובכל אלו הדברים, דינו דין.

ט) ובכול יהיו מעשיו לשם שמיים, ותהיה מחשבתו ומגמתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים, ולהילחם מלחמות ה' – שאין ממליכין מלך תחילה, אלא לעשות משפט ומלחמה: שנאמר "וּשְׁפָטֵנוּ מִלְּפָנָיו וַיֵּצֵא לְפָנֵינוּ וְנִלְחֵם אֶת מִלְחַמָּתָנוּ" (שמואל א ח, כ).